

BETHLEN ISTVÁN LÍRÁJA

MOST JELENT MEG Bethlen István gróf beszédei és írásai című nagyszabású munkának első két kötete. Két csoportban adja Bethlen válogatott beszédeit. Az egyik politikai pályája kezdetétől az összeomlásig terjedő időt foglalja magában s igen érdekesen mutatja, honnan indult el és hogyan érkezett meg az összeomlás utáni idők vezérpolitikusa. A másik csoport az összeomlás utáni idők beszédeit öleli fel, melyeknek nagyrészt mint miniszterelnök mondotta el. Mind a két csoport lehetően sok oldalról mutatja Bethlen István politikai egyéniségét. Meg kell állapítanunk, hogy a kiválogatás nagyon sikerült: változatos s gazdagságában is mértéktartó. Az egészhez maga a szerző irt részletes bevezetést.

E két kötet elsőrangú forrásgyűjtemény a háború utáni Magyarország történetírója számára. Ennek az időnek representatív man-je — ezt talán az ellenzék is elismeri — Bethlen István volt, aki politikai képességeinél és eredményeinél fogva egyaránt messzire kimagaslík kortársai közül. Ennek az államférfiúnak megnyilatkozásai vannak összegyűjtve, mégpedig úgy, hogy mindenikből egy bekövetkezett vagy küszöbön álló történelmi fordulatról nyerünk tájékozódást s az az ember kalauzol a történelmi események között, aki ez események egy részét maga csinálta, nagy részét befolyásolta. Ezenkívül a nemzetnek egy olyan korszakát világosítja meg, amely különös érdeklődésre tarthat számot mindenki előtt, aki a magyar lélek problémájával foglalkozik. Az összeomlás rettentő katasztrófájában a nemzet lénye pusztán, pőrén és véresen került ki minden „Überbau“ alól, mint ahogy nagy szerencsétlenségek idején szokott megtörténni. Ebben a nyers és ősi káoszban látható meg egy nemzet lelkének igazi mivolta, jó és rossz tulajdonságaival egyaránt. Maga az újrakezdés nagy politikai műve ismét sok tanulsággal szolgál mindenki számára, aki azt keresi, hogyan indul, szervezkedik és bomlik ki a magyar élet. Drámai s egyben nagyszerű látvány megfigyelni, hogy egy ember intelligenciája és akarata miképpen kezd és viszi végbe a semmiből való teremtés ihletett politikai alkotását. E könyv elsősorban azért értékes nekünk, mert megmutatja, hogyan fejlődött Bethlen István, ő és kora miképpen találták meg, miképpen alakították és miképpen élték fel egymást.

Engem most nem is ez a kérdés érdekel, mert tudom, hogy erről nálam illetékesebb emberek fognak beszélni. Engem most a bevezetés érdekel, mert ebben a rövid, de nagyjelentőségű dolgozatban valami szokatlan hang köti le figyelmünket: a Bethlen István lírája. Vallo-mások, feljajdulások, látomások forró világa ez, amely mindenkit

meglep, mindenkit megfog, sok magyarázatot kér és sok magyarázatot eltűr.

Bethlen Istvánt nem lehet lírai egyéniségnek mondani. Mély-érzésű, kissé melancholiára hajló ember, akinek szívében elrejtett elégiák zengenek, mint az elsüllyedt városok harangjai. Azonban egész egyéniségét valami fénylő szárazság jellemzi. Annak a korszaknak a gyermeke, amely a józan belátást, a szenvedélytelen álláspontot, a nagy felelősséget és a kötelességek feltétlen érvényét hirdette. A kanti etika, a felvilágosodottság államművészetének ihletője eredetetzeti azt a józan, racionális és iskolás stílust, amelynek Bethlen is követője. Semmiféle romantika, semmiféle antik retorika nem talál ehhez a stílushoz. Ferenc József korának szigorú, szürke, reális, érzelemmentes, gépiesen pontos életstílusát érezzük benne. A korszakadta eme stílushoz két egyéni vonás járul. Első egyéni vonás az ő intellektusának fejlettsége akarati életével szemben. Sokkal inkább a meggondolás, mint az impulzív cselekvés embere. Nála a tett bölcsője az okoskodás, enélkül nincsen akció. Nem érveket keres egy zúgó és szenvedélyes akarat igazolásához, mint pl. Mussolini, hanem pontosan végrehajtja, sokszor keserű engedelmességgel azt, amit a belátás parancsol. Ezért önuralma sohasem hagyja cserbe és sokkal biztosabban érzi magát a diplomáciában, mint az adminisztrációban vagy a kézitásban. Vezérkari egyéniség inkább, mintsem csapattiszt. Második jellemvonása az ő zárkózottsága és az emberek között való bizonyos feszélyezettsége. Hallgatag politikus, személytelen vezér a tömeguralmi politika korszakában. Ebben van valami ellenmondás; bizonyára támadt belőle Bethlenre nézve küzdelem, kísértés is és kár. Nem szereti érzéseit kivetíteni, nem tud vagy legalább is nem szeret személyes expektorációkkal befolyásolni, tüzelni, átalakítani. Nincs meg az a retorikai és teatralis vetülete, mely a régiek közül Kossuthot, Mirabeaut, az újabbak közül Briand-t jellemezte. Nem szereti, ha személyével foglalkoznak, — őt sem érdeklik a személyek. Az emberek reá nézve sakkfigurák; mindenkinek megvan a maga politikai jelentősége és célszerűségi értéke, de azzal nem foglalkozik, hogy kinek milyen az érzelmi élete, személyében az ő személyéhez hogyan viszonyul. Emiatt nem fordított elég gondot arra, hogy mi az emberek véleménye őróla, holott a mai tömeguralmi és közvéleményes politikai rendszerben ez egyik legfontosabb kérdés. A „vox populi“, a „communis opinio“ nem foglalkoztatta eléggé, nem törekedett arra, hogy kortársai fantáziáját izgassa; az ítéletüket próbálta irányítani. Túlságos jelentőséget tulajdonított a logikának és keveset a tömegérzéseknek. Személytelen akart lenni mindig, míg egyszer ki nem derült, hogy a tömeg nem tudja őt ezen a téren követni, mert nagyon is személyesen gondolkozik róla, de a tömeg lelkében élő Bethlen István az igazi Bethlen Istvánnak torzképe.

Ezért tartom különösen megindítónak a Bethlen István líráját. Nagy ok kell ahhoz, hogy a szótlan ember beszédbe kezdjen s a hideg arc kigyúljon. Krózus néma fiát is megindító élmény kényszerítette reá, hogy megszólaljon. Az ilyen megszólalások, ha rövidek és szaggatottak is, ezerszer többet érnek, mint az első személyben szakadat-

lanul zengő monológok. Ezeket a nyilatkozatokat az jellemzi, hogy elárulják, mi van a lélek mélyén. A Bethlen István lírájában valami profétikus kénytelenség van s megrendítő erejével odasorolható Bethlen Gábor, Zrínyi Miklós, Széchenyi István legbensőbb megnyilatkozásai közé.

Ha már most azt kérdezzük, hogy mit mond nekünk ez a líra, így felelhetünk: megmutatja nekünk az igazi Bethlen Istvánt, de ezenfelül nemzeti létünk és történelmünk legmélyebb alaptörvényébe is belevilágít.

Bethlen azzal indokolja beszédei közzétételét, hogy e gyűjtemény egy logikus, egységes és öntudatos politikai rendszer alapvonalaait tárja elének. Ha kérdezzük, hogy milyen ez a rendszer, így foglalhatjuk össze jellemvonásait. Először is egzisztenciális, azaz középpontjában a lét és nemlét kérdése áll. Más korszakokban vagy más népeknél elképzelek politikát, amelyet lehet konzervatívnak vagy radikálisnak nevezni; politikát, amely kultúrpolitika, vagy gazdaságpolitika, imperiális vagy koloniális, aszerint, micsoda eszme uralkodik benne. Mi az összeomlás után nem üzhettünk sem konzervatív, sem liberális, sem gazdasági, sem kulturális, sem kül-, sem belpolitikát, csak létpolitikát, mert minden napnak egy kérdése volt: elodázni a halált. Ezért, másodsor, a Bethlen politikája gyakorlatias. Bethlen nem teoretikus, nem is szereti az elméleti politikusokat. Gyökeres hibájukat abban látja, hogy náluk az elmélet a fő s ehhez szabják az életet. Bethlennél az élet a fő s ehhez szabja az elméletet. A kettő között az a módszerei különbség van, ami az orvosprofesszor kettős munkájában, aki délelőtt kísérletezik, azaz feltevéseket és elméleteket próbál ki, délután gyógyít, azaz őt és újat, elméletet és gyakorlatot a szuverén élet szolgálatába rendel. Bethlen István szerint a politika nem egyéb, mint azon közcselekvések összessége, amellyel a magyar nemzetet ma megmenteni és megépíteni lehet. Politikusaink közül senki sincs, aki olyan tisztán és víziószerűen látná a nemzeti élet halálos veszélyeztettségét, mint Ő s éppen azért nincs senki, aki a nemzet életérdekének mindenekfelett álló parancsát olyan abszolút politikai előzmény gyanánt tudná felállítani és mindent eszerint mérni. Ezt nevezem a Bethlen István politikájában gyakorlatiasságnak, mert gyakorlati az, ami az életre vonatkozik. Ebből következik, harmadsor, hogy Bethlen István politikája egységes, összefogó politika. Mikor magáért az életért folyik a küzdelem, nem lehet részletekre dolgozni és egyes életfunkciókat, érdekeltségeket, ágazatokat dédelgetni. Addig áll meg egy egzisztenciális politika, amíg a nemzet összes erőit le tudja kötni és egységbe tudja tartani. Lehet, hogy emiatt mulasztások történnek s itt-ott az elmaradottságot nem tünteti el, de ez csak azért van, mert minden erőt magának az életnek és az ellenállóképességnek a fokozására fordít és nem az egyes funkció javítására. Mikor valakinél arról van szó, hogy ma vagy holnap meghal, nem látunk hozzá operációkhoz, bármennyire ajánlja is a kést valamely mellékfunkció betegsége vagy gátlása. Természetes dolog, hogy ez politikai nyelven konzervatív politikát jelent, mert éppen azt nevezzük konzervativizmusnak, mikor valaki a létező állapotot fenn

akarja tartani azért, mert hite szerint az átalakulás nagyobb kárt okozna, mint a jelenlegi állapot egyik-másik kétségtelen hibája okoz. Különbözik a konzervativizmus csak mint szkéma következik az egzisztenciális politikából, de e szkéma megtöltése egyéni adottságtól és temperamentumtól függ. Bethlen egyéni adottsága és temperamentuma különben is konzervatív és ez is oka annak, hogy a gyökeres reformokkal szemben bizalmatlanabb, mint a magyar intelligencia nagy átlaga.

Ezt a politikát Bethlen István bevezető cikke a nemzet életsükségletéül mutatja fel. Politikai szemléletét egy nagy történelmi tapasztalás irányítja. Világosan látja, hogy a háború előtti 50 esztendő politikailag elfecséreltük azáltal, hogy a dinasztia és nemzet közötti alkotmányjogi súrlódásokban öröltük fel erőinket, ahelyett hogy a sokkal nagyobb veszedelmet: a nemzetiségi terjeszkedést állítottuk volna meg akkor, amikor még lehetett. Amíg mi a hadsereg és a kvóta kérdéseiben titáni harcokat vívtunk, zengő és üres werbőcianizmusunk az eget verdeste, azalatt a román, tót és rác anyák teleszűlték az országot s ezáltal etnikailag elfoglalták, úgyhogy a trianoni béke véres és gonosz túlzással, de ezt pecsételte meg. Ha mi a ferencjózsefi kor ötven esztendejét preventív és okos nemzetiségi politikára fordíthattuk volna, mondja Bethlen István, a világháború reánk nézve nem hozhatta volna ezt az eredményt, mert nem lett volna magyar területen irredenta nemzetiség.

E történet szemléletet analógiául használja fel Bethlen István arra, hogy a jelenlegi politikai helyzet gyökérvizsgálását és egzisztenciális jelentőségét felmutassa. Szerinte Magyarország a jelenlegi határai között csak ideig-óráig állhat fenn. Ha élni akar, vissza kell szereznie régi határait. Nem presztízs-kérdés, nem érzelmi politika ez, ez az ezeréves magyarság létkérdése. Ezt a feladatot azonban addig kell megoldania, amíg az orosz politika újra expanzívva nem válik. Amelyik pillanatban az északi szláv kolosszus megindítja terjeszkedő poütikáját, az a harapófogó, amely Szabadka és Szob között Magyarországot derékban fogja át, egyszerre halálos szorítással roppint össze. Fel kell tehát használnunk ezt a kegyelemidőt a revízió nagy gondolatának megvalósítására.

Ez a politikai gyökérgondolat döntően befolyásolja a nemzet egész lelki és erkölcsi életét. Nemcsak gazdasági és fizikai, de összes morális erőinek hihetetlen felfokozására van szükség. Bethlen poütikája, ez az egészen gyakorlatias, száraz réalpolitika itt lesz széchenyies koncepcióvá, etikai nemzet-profétizmussá. Világosan látja, hogy az összeomlásnál nemcsak az elveszített háború, hanem saját bűnünk is segített megásni sírunkat. Világosan hirdeti a nemzet nagy hibáit: az önismeret kellő hiányát, a túlzott individualitást, a kohézióban való erőtlenséget, a hangulatok szerint való igazodást, a délibábok kergetését, jogászas vitatkozást, azt a werbőczies illúziót, hogy a jog hatalom nélkül elegendő a nyers és rosszlelkű nemzetek kényszerítésére. Ezért lesz olyan vitális érdek, hogy a nemzet megtartsa lelki egységét. Minden olyan kérdést, amely felesleges kontroverziát támasztana, ki kell küszöbölni, csak a szükséges és lényeges kérdéseket engedni politikai viták alá. Politikai vezéreikül erős embereket válasszon a nemzet,

ezeknek szabadkezet biztosítson, a jó és felelős akaratnak engedelmessé-
 jék. Legyen jóhiszemű, ne fusson jelszavak után, ne engedje mellék-
 vágányra terelni a dolgokat, halálos veszélyek szélsőséges kísértései és
 fenyegetései között haladjon az egyedül lehetséges középúton.

Újra előttünk áll a mai emberöltő legnagyobb politikusának egész
 koncepciója, amint önnön korát legmélyebben magyarázza és saját
 korszakában önnön zárkózott lényét feltárja. Van valami keserű hang
 a beszédében; olyan embernek a szava ez, aki sokat csalódott s kor-
 társai ítéletétől a jövődőhöz és a történelemhez fellebbez. Egyénileg
 arról vagyok meggyőződve, hogy a Bethlenről való helytelen közvéle-
 ményt meg lehet változtatni éppen olyan könnyen és hamar, amily
 könnyen és hamar eltorzították a nemzetnek 1926-ban róla alkotott
 képét. De érzem azt is, hogy ő itt önnön lénye korlátaiba ütközik,
 mert ezt az „átértékelést“ ő nem tudja szuggerálni. Világosan látom,
 hogy alapérzése összenőtt e nemzet parancsoló életszükségeivel s belőle
 a lét és nemlét határán népének életösztöne szól. Személyének sorsa
 szimbólumává lehet nemzete sorsának. Ha ő kihullana a magyar poli-
 tikai élet centrumából, Magyarországgal az történnék, ami éjszaka
 egy pallón átmenő
 zarándokcsapattal, amikor
 leütik azt az embert,
 aki t a r t j a a lámpást.

RAVASZ LASZLÓ